

*Доронкіна Н. Є.,**старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТИФІКАЦІЇ НАУКОВОЇ СТАТТІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу процесу стратифікації жанру на прикладі наукової статті, що зумовлено необхідністю уточнення понятійного апарату досліджень в галузі наукового дискурсу та відсутністю чіткого визначення терміна «науково-технічна стаття» як результату стратифікації. Виокремлення жанру наукової статті розглянуто у контексті взаємодії двох протилежно спрямованих процесів, деталізації та узагальнення, розгляд яких стосується співвідношення понять дискурсу, стилю, підстилю та жанру. Процес деталізації явищ мовленнєвої взаємодії окреслено у вигляді послідовного виокремлення стилю, підстилю, жанру та піджанру під дією екстралінгвістичних чинників. Встановлено, що в рамках процесу узагальнення жанрові риси та дискурс формуються окремо, причому дискурс виступає як вторинне явище щодо жанру, абстрагуючи та узагальнюючи повторюванні особливості, конкретні висловлювання, причому наукова стаття слугує специфікацією жанру статті у науковому дискурсі. Названо екстралінгвістичні чинники, що здійснюють вплив, зокрема формування стилю відбувається під дією сфери спілкування, а для підстилю такими чинниками слугують сфера функціонування, сфера вживання та комунікативні характеристики. У дослідженні науково-технічний підстиль розглядається як інформаційний простір функціонування науково-технічних текстів, метою написання яких є відображення теоретичних та практичних етапів науково-дослідних та конструкторських робіт у галузі точних наук, що припускають впровадження отриманих результатів у виробництво. З'ясовано, що виокремлення жанрів відбувається за низкою ознак, серед яких слід назвати комунікативну мету, модель задуманого автором твору, концепцію адресованості, зміст події, чинники комунікативного минулого і майбутнього та мовне оформлення. Встановлено конститутивні ознаки наукової статті та характерні риси різновидів жанру, що приводить до визначення властивостей та ознак науково-технічної статті.

Ключові слова: стиль, підстиль, жанр, піджанр, науково-технічна стаття, комунікативні характеристики.

Постановка проблеми. Категорія жанру входить до переліку основних у багатьох напрямках лінгвістики та сферах спілкування, що зумовлює інтерес науковців до окремих жанрів. З часом у жанровій палітрі відбуваються зміни, пов'язані з появою нових жанрів та жанровою стратифікацією. Зокрема, у науковому дискурсі об'єктом численних досліджень є жанр наукової статті, що належить до провідних згідно зі своїм значенням та частотністю використання [1, с. 147]. З моменту появи у другій половині XVII століття на основі листування між ученими цей жанр пройшов через процес становлення, який привів до появи низки різновидів. Це зумовлює необхідність визначення ознак їх класифікації та опису характеристик кожного з них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових журналах різних країн, присвячених дослідженням у галузі

точних прикладних та теоретико-прикладних наук, більшість статей належить до такого різновиду наукової статті, як науково-технічна стаття. Однак досі немає чіткого визначення цього терміна, хоча суміжні поняття розглянуті досить детально.

Зокрема, Т. ван Дейк описав суперструктуру науково-експериментальної статті [2, с. 119–120] та зазначив, що кожна галузь наукової діяльності має свої особливості. У монографії Т. Яхонтової [1] значне місце посідає аналіз статті-звіту на прикладі статей із двох спеціальностей.

Крім того, з'явилось дослідження, об'єктом якого є дискурс іспаномовних науково-технічних статей [3]. Втім, відмінність цього різновиду жанру наукової статті від інших досі не з'ясовано.

Отже, актуальність нашої статті спричинена необхідністю уточнення понятійного апарату досліджень у галузі наукового дискурсу.

Метою статті є визначення переліку параметрів, які дають змогу ідентифікувати певний різновид наукової статті на прикладі науково-технічної статті.

Виклад основного матеріалу. Виокремлення жанру наукової статті відбулося завдяки двом протилежно спрямованим процесам, розгляд яких стосується співвідношення понять дискурсу, стилю, підстилю та жанру.

Перший процес полягає у послідовній деталізації явищ мовленнєвої взаємодії. Важливою характеристикою кожного дискурсу є належність тексту до певного стилю. Зокрема, науковий дискурс використовує науковий стиль як власну підмову зі спеціальною лексикою та фразеологією [4, с. 146]. Науковий стиль визначають як «функційний різновид літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі освіти та науки» [5, с. 78].

В рамках стилю зазвичай здійснюється розподіл на підстилі, які називають жанровими та ситуативними типами мовлення, що мають більш деталізовані характеристики порівняно із загальними стильовими рисами, формуючи під дією позамовних чинників стилістико-мовленнєві зрізи [6, с. 190]. Поділ наукового стилю на підстилі відбувається під впливом низки позамовних чинників, а саме сфери його функціонування, сфери його вживання, комунікативних характеристик [7, с. 27–29]. Ми вважаємо підстилі формами реалізації функціонального стилю, що відбувається під впливом комунікативної ситуації. В середині наукового стилю виділяють власне науковий, науково-інформативний, науково-довідковий, науково-популярний, науково-навчальний та науково-технічний підстилі [8, с. 68].

Кожен із підстилів є сукупністю певних жанрів. Зокрема, науково-технічний підстиль визначають як інформаційний простір функціонування науково-технічних текстів (які пишуть задля відображення теоретичних та практичних етапів науково-дослідних та конструкторських робіт у галузі точних наук,

що припускають впровадження отриманих результатів у виробництво), глобальне інформаційно-функційне поле, в якому діють науково-технічні жанри [5, с. 78; 7, с. 36].

В рамках науково-технічного підстилю виокремлення жанрів відбувається за низкою ознак, серед яких слід назвати комунікативну мету, модель задуманого автором твору, концепцію адресованості, зміст події, чинники комунікативного минулого і майбутнього та мовне оформлення [8, с. 67]. Крім того, сукупність певних жанрів характеризує будь-який функціональний стиль.

Втім, помітну роль у виокремленні жанрів відіграє інший процес, який починається з оформлення жанрових рис. Дискурс формується окремо як вторинне явище та «наскрізний вимір жанрів; він є в деякому сенсі абстрагуванням повторюваних особливостей конкретних висловлювань, які узагальнюються, типізуються у жанрах» [1, с. 121].

Проблематика визначення жанру досі залишається недостатньо вивченим питанням. З точки зору функціональної стилістики жанр виступає як варіант різновиду стилю, слугуючи формою його вираження у мовленні, втілюючись у вигляді певного виду тексту, що має визначені позамовні, лінгвістичні та композиційні характеристики [9, с. 38]. Стилї припускають диференціацію на рівні жанрів. Це означає, що наявність характеристик, кожній з яких відповідає деякий перелік ознак, зумовлена належністю до стилю. У жанрі ці характеристики реалізуються у вигляді підмножини загального переліку [10].

Про жанр наукової статті сьогодні науковці накопичили таку інформацію. Метою написання наукової статті є представлення науковій спільноті результатів вирішення одного наукового завдання, що зумовлює обов'язкову присутність у статті нового знання, наприклад опис нового методу дослідження чи експериментально зафіксованих фактів. Крім того, стаття може містити систематизацію та узагальнення знання, наявного на момент її написання. Жанр є родовою, узагальненою категорією, що конкретно існує у низці реалізацій [1, с. 125]. Таким чином, визначення специфіки жанру наукової статті вимагає розгляду як загальних характеристик, так і критеріїв класифікації її різновидів.

Конститутивними ознаками наукової статті називають належність до первинних жанрів, письмовий канал, середній об'єм, наявність системи посилань та вихідні дані. Отже, наукова стаття є первинним жанром, тобто написання статей відбувається в ситуації безпосереднього мовленнєвого спілкування з використанням письмового каналу. За об'ємом наукові статті є більшими, ніж анотації, та меншими, ніж монографії. Вихідні дані слугують підтвердженням факту публікації [11, с. 64–65]. Наукова стаття є одним з провідних жанрів наукового мовлення, про що свідчить високий рівень частотності використання, оскільки кожен науковий результат фіксується у статті. На статус наукової статті також впливають такі чинники, як невеликий обсяг, структурно-смысловий формат та мовні конвенції, адаптивність до різних соціально-технологічних обставин спілкування. Використання письмового каналу позитивно впливає на доступність статей для широкого кола фахівців.

Розгляд наявних точок зору щодо класифікації жанрів дає змогу згадати такі характеристики наукової статті:

- наукову статтю відносять до відкритих, тобто публічних, жанрів, на відміну від жанрів, не доступних для широкого загалу;

- за провідним цільовим призначенням наукова стаття належить до жанрів, головною метою яких є презентація наукового змісту;

- наукова стаття є формальним жанром, оскільки залежить від документально зафіксованих форм наукового знання;

- за локалізацією у дискурсі наукова стаття є центральним жанром, оскільки в ній реалізуються всі категоріальні ознаки наукового дискурсу;

- наукова стаття є жанром безособового спілкування, оскільки припускає велику кількість реципієнтів.

Серед поширених різновидів наукової статті є такі:

- 1) стаття-звіт, що описує хід та результати конкретного дослідження, наприклад, представником цього типу є науково-експериментальна природнича стаття, причому важливою характеристикою цих статей є стандартизована структура, під впливом якої відбувалось формування таких більших за обсягом жанрів, як монографія та дисертація;

- 2) теоретична стаття, характерна для гуманітарних наук, яка висуває, аналізує та обговорює концептуальні проблеми;

- 3) оглядова стаття, що аналізує стан досліджень у певній галузі або розглядає літературні джерела, в яких висвітлене певне питання, до того ж такі статті містять елементи рецензій та оглядів літератури;

- 4) полемічна стаття, присвячена обговоренню дискусійних питань;

- 5) коротка стаття-повідомлення, яка інформує читачів про короткі дослідження чи про окремі етапи дослідження [1, с. 147–149, 150–160].

Цей перелік не охоплює всю різноманітність піджанрів наукової статті.

Всі згадані вище різновиди мають спільні риси, що дають змогу віднести їх до жанру наукової статті. Відмінність між різновидами висвітлено за допомогою низки класифікацій.

Одним із критеріїв є належність до певного підстилю. Науково-популярні та науково-технічні статті належать до однойменних підстилів. Короткі повідомлення зустрічаються як у власне науковому, так і в науково-технічному підстилі. Інші різновиди відповідають власне науковому підстилю.

Характер дослідження та сфера діяльності визначають розподіл на науково-теоретичні (присвячені аналізу проблем у конкретній галузі), науково-методичні (описують та обґрунтовують методи використання теоретичних розробок на практиці) та науково-практичні (висвітлюють процес та результати застосування методів дослідження) різновиди статей. Наприклад, теоретична стаття присвячена дослідженням у галузі гуманітарних наук.

Наступний критерій, а саме галузь наукової діяльності, певною мірою співвідноситься з попереднім. Відповідно до конкретної науки розділяють математичні, біологічні та інші статті.

За способом представлення розділяють оглядові, проблемні, дискусійні та методологічні наукові статті.

Відповідно до комунікативного завдання виокремлюють статтю, що повідомляє про результати наукового експерименту, науково-популярні, науково-публіцистичні, оглядові. Наприклад, комунікативні завдання оглядової статті полягають у ознайомленні читача з певними науковими досягненнями та їх кількісній та якісній класифікації.

Наукове завдання формує передумови особливостей таких різновидів, як власне наукова стаття, науково-методична,

історично-наукова, теоретична, полемічна, рекламна, стаття-опис, оглядова, узагальнююча, технічна. Зокрема, науковим завданням науково-методичної статті є формулювання наукового методу вирішення певної проблеми.

Диференціація за галуззю знань у межах жанру наукової статті відбувається під впливом специфіки кожного напрямку наукових досліджень, що знаходить своє відображення у мовній та стилевій особливостях статей. Специфіка науково-технічних статей обумовлена галуззю точних прикладних та теоретико-прикладних наук, а також належністю цього різновиду до науково-технічного підстилю. Сукупність цих чинників визначає наявність низки характерних рис текстів статей, серед яких слід назвати використання клішованих структур, візуальних елементів та математичних викладок, що містять формули. Характерними синтаксичними рисами таких статей є синтаксична повнота висловлювань та часте застосування ускладнених сурядних і підрядних конструкцій а також ускладнених простих речень. Особливістю лексичного оформлення є розгорнута система сполучникових елементів, а також насиченість загальнонауковими та специфічними для кожної науки термінами. Традиційно термін «науково-технічна стаття» застосовують для позначення статті, що звітує про закінчене дослідження або його певний етап та відображає процес логічного осмислення отриманих результатів. Факт публікації свідчить про закінчення дослідження або етапу.

Висновки. Характерні риси різновидів жанру наукової статті визначаються низкою таких характеристик, як належність до певного підстилю, галузь наукової діяльності, спосіб представлення, характер досліджень, наукове та комунікативне завдання. Особливості науково-технічної статті визначені належністю цього піджанру до науково-технічного підстилю, що зумовлює наявність експериментального етапу у дослідженні та можливість використання результатів на практиці. Комунікативними цілями цього виду статей є повідомлення про отримані результати дослідження, фіксація результату задля закріплення наукового пріоритету та авторського права, переконання читачів у правильності висновків та важливості дослідження, а також просування, популяризація та поширення результатів.

Література:

1. Яхонтова Т. Лінгвістична генологія наукової комунікації : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 420 с.
2. Dijk T.A. van. Macrostructures. New Jersey : Erlbaum, 1980. 317 p.
3. Попова Т. Параметры научно-технической статьи (на материале испанского языка). *Вестник ОГУ*. 2004. Вып. 11. С. 149–153.
4. Ахтаева Л. Научный дискурс как специфическая разновидность дискурсивной деятельности. *Молодой ученый*. 2010. № 7. С. 1–150.
5. Іщенко Н. Науково-технічний стиль у системі функціональних стилів. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 46. С. 78–80.

6. Кожина М. К основам функциональной стилистики. Пермь : Пермский университет, 1968. 252 с.
7. Карачун Ю. Структурно-семантический та функційно-прагматичний аспекти термінів-іменників в англійськомовних текстах з електричної інженерії : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Київ, 2019. 396 с.
8. Іщенко Н. Жанрова палітра наукової комунікації. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 42. С. 67–69.
9. Черниш О. Співвідношення понять «функціональний стиль», «мовленнєвий жанр» і «регістр дискурсу». *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 36–40.
10. Наер В. К описанию функционально-стилевой системы современного английского языка. *Вопросы дифференциации и интеграции. Лингвостилистические особенности научного текста*. Москва : Наука, 1981. С. 3–13.
11. Михайлова Е. Жанры научного дискурса. *Языковая личность: жанровая речевая деятельность*. Волгоград : Перемена, 1998. С. 64–65.
12. Ільченко О. Етикет англomовного наукового дискурсу : монографія. Київ : Політехніка, 2002. 288 с.

Doronkina N. The features of scientific paper stratification

Summary. The article is devoted to the analysis of the genre stratification process drawing on the example of a scientific article. It is caused by the need to clarify the conceptual apparatus of research in the field of scientific discourse and the lack of clear definition for the technical research paper as a term. The formation of a scientific article as a genre is considered to be in the context of the two oppositely directed processes result: detalization and generalization. The consideration concerns the relationship between the concepts of discourse, style, background and genre. The way to detailize the speech interaction phenomena is discussed to be the stepwise separation of the style, substyle, genre and subgenre under the influence of some extralinguistic factors, while within the process of generalization, the features of genre and discourse are formed separately, discourse acting as a secondary phenomenon in relation to the genre. Scientific article serve as a specification of the article as a genre in scientific discourse. Among the factors of impact there is the communication sphere, communicative characteristics, the area of functioning and application. The technical substyle is thought to be an information space for the scientific and technical texts functioning whose purpose is to reflect the theoretical and practical stages of research and development in the field of particular sciences, involving the implementation of the results in production and global information. It is realized that the selection of genres is based on a number of features, including communicative purpose, model of the author's work, the concept of addressing, and the content of the event and language design. The constitutive features of scientific article and the characteristic features of its variations are established followed by the description of technical research paper.

Key words: style, substyle, genre, subgenre, technical research paper, communicative characteristics.